

BÄTZ: DRIE GENERATIES ORGELBOUW

JAAP JAN STEENSMA

In de zeventiende en begin achttiende eeuw waren er – met uitzondering van de Amersfoortse jaren van de Van Hagerbeers – in het Utrechtse land geen orgelmakers van importantie meer actief. Na de Franse bezetting van 1672-1674 beleefde de provincie economisch moeilijke jaren. Orgels waren op het platteland nauwelijks (meer?) te vinden, terwijl de gereformeerde stadskerken zich behielpen met orgels van zestien- of zelfs vijftiende-eeuwse oorsprong.

In 1739 vestigt Johann Heinrich Hartman Bätz zich in Utrecht. Sedertdien is de naam 'Bätz' synoniem voor kwalitatief hoogstaande orgelbouw. In deze bijdrage een kort overzicht van de verschillende generaties Bätz, gebaseerd op ouder en recenter onderzoek.

EERSTE GENERATIE: 1739-1770

Volgens de Middelburgse organist Willem Lootens werd J.H.H. Bätz geboren op 1 januari 1709. Afkomstig uit het Saksische dorpje Frankenroda, was hij aanvankelijk opgeleid tot meubelmakersgezel. In de jaren 1729-1733 werd hij door Christoph Thielemann in Gotha bekwaamd in het orgelmakersvak, waarna hij in 1733 een prachtig getuigschrift krijgt. Aangenomen kan worden dat Bätz vanaf dat moment naar Nederland trekt, waar hij gaat werken in de orgelmakerij van Christian Müller. In 1739 begint Bätz zijn eigen orgelmakerij; in 1740 betreft hij met de Duitse boekbinder (Michael) Gottlieb Herrlich een huis 'aen de oostzijde van de Hoogt agter de Staten Camer', naast het Janskerkhof. Vanaf ongeveer 1750 komt zijn naam steeds meer voor in vernederlandste vorm: Jan Hendrik Hartman Bätz. Bätz huwt in 1750 met Johanna Maria Liepoldes (1723-1777), dochter van de succesvolle keurslijfmaker Thomas Liepoldes. De uit het huwelijk geboren zoons Gideon Thomas (1751-1820) en Christoffel

(1755-1800) zullen het bedrijf na 1770 voortzetten. Uit de erfenis van zijn schoonvader koopt Bätz in 1764 het bedrijfspand dat de daaropvolgende decennia in de familie zal blijven, aan de Oude Gracht 'op de Beschuitmarkt, alwaar de Beurs van Londen uithangt.'

Na 1750 komen meer en meer opdrachten voor nieuwe kerkorgels binnen, met name vanuit het midden en zuiden van het land.

Willem Lootens, die Bätz' laatste levensdagen beschreef, schrijft dat de orgelmaker zijn einde weliswaar intuïtief voelde naderen, maar dat zijn overlijden toch onverwacht kwam.

De voltooiing van het *magnum opus*, het orgel van de St.-Lievens Monsterkerk te Zierikzee (1770), heeft de orgelmaker zelf net niet meer mee kunnen maken. In meerdere opzichten was het een uniek orgel in het oeuvre van Bätz, hetgeen mede te danken is aan de betrokkenheid van meerdere adviseurs. Helaas ging het instrument verloren bij de kerkbrand van 1832.

